

Студент 4 курсу
факультету міжнародних економічних відносин ХНЕУ

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Проведено аналіз ролі інтелектуальної власності в економічній діяльності, зокрема розглянуто характеристики результатів інтелектуальної діяльності як об'єкта економічних відносин.

Анотация. Проведен анализ роли интеллектуальной собственности в экономической деятельности, в частности рассмотрены характеристики результатов интеллектуальной деятельности как объекта экономических отношений.

Annotation. The analysis of intellectual property in the economic activity has been done, the characteristics of intellectual property as an object of economic relations have been considered.

Ключові слова: інтелектуальна власність, об'єкти інтелектуальної власності, результати інтелектуальної діяльності, інтелектуальний капітал.

Актуальність політекономічного дослідження ролі інтелектуальної власності в економічній діяльності зумовлена тим, що питання теорії інтелектуальної власності традиційно розглядалися переважно з точки зору права, юридичних аспектів. У зв'язку з цим для економічної теорії саме поняття "інтелектуальна власність" є відносно новим, його економічна природа поки не отримала досить повного теоретичного обґрунтування. І тому ступінь розробленості дослідження інтелектуальної власності з точки зору економічного аспекту є досить невисоким. Не применшуючи важливості правових аспектів інтелектуальної власності, необхідно визнати, що будь-які правові конструкції стосовно економічних явищ (яким, безумовно, є інтелектуальна власність як специфічний економічний ресурс) повинні будуватися на міцному фундаменті економічного обґрунтування сутності таких явищ, інакше ці правові конструкції стають хиткими і недовговічними.

Перспективи розвитку відносин інтелектуальної власності, у тому числі відносин з приводу комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, багато в чому залежать від ролі їх об'єкта – результатів інтелектуальної діяльності – у виробничому процесі. Питання про роль об'єктів інтелектуальної власності (тобто про те, яким чином і наскільки ефективно об'єкти інтелектуальної власності використовується у виробництві) є основоположним для прийняття рішення про розробку або придбання об'єктів інтелектуальної власності. Отже, місце і роль об'єктів інтелектуальної власності у виробництві лежить в основі його корисності як економічного ресурсу та істотно впливає на визначення його вартості.

Результати інтелектуальної діяльності як економічний ресурс є невід'ємною частиною сучасного виробництва і можуть по праву вважатися одним з його найважливіших факторів. Незважаючи на це, у даний час в економічній теорії немає чіткого визначення їх місця в загальноприйнятій класифікації виробничих факторів.

Метою статті є аналіз ролі інтелектуальної власності в економічній діяльності.

Поставлена мета обумовила необхідність розв'язання таких завдань: визначення сутнісних характеристик результатів інтелектуальної діяльності як об'єкта економічних відносин, виявлення ролі результатів інтелектуальної діяльності і об'єктів інтелектуальної власності у виробничому процесі та їх місця в ряді основних факторів виробництва.

Феномен інтелектуальної власності знайшов відображення у працях сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених: А. Абеля, А. Бояр, Г. Бромберга, А. Козірьова, Ю. Кононова, Б. Леонтьєва, А. Николаєва, М. Паладія, А. Саннікова, А. Чухно, Т. Щедріної та ін.

Складність виділення результатів інтелектуальної діяльності в окрему виробничу категорію пов'язана з їх основною специфікою: нематеріальною природою, що визначає подвійність їх економічної сутності. З одного боку, ці результати – продукт розумової діяльності людини – тісно пов'язані з людським фактором (яскравий приклад – "ноу-хау"). З іншого боку, будучи вже відокремленими від самого розумового процесу, результати інтелектуальної праці фіксуються на матеріальних носіях, тобто відбувається перетворення живого розумової праці в нематеріальне економічне благо, яке завдяки об'єктивній формі подання може використовуватися іншими людьми так само успішно, як і матеріальні речі. При цьому дане благо має довгостроковий характер: може використовуватися у виробництві протягом тривалого періоду часу, беручи участь не в одному виробничому циклі, переносючи поступово свою вартість на вартість виробленої продукції (у вигляді амортизаційних відрахувань). Більш того, використання результатів інтелектуальної діяльності забезпечує також і приріст вартості, що характеризує результати інтелектуальної діяльності, як продуктивний фактор виробництва, який здійснює свій внесок у процес створення додаткового доходу поряд з іншими факторами виробництва [1, с. 54].

Таким чином, результати інтелектуальної діяльності набувають "капітальну" форму. Ця характеристика дозволяє виділяти результати інтелектуальної діяльності поряд з основними засобами як складову частину капіталу – первинного виробничого ресурсу. Як і основні засоби, результати інтелектуальної діяльності є засобом виробництва, способом впливу людини на предмети праці в процесі виробництва. Ототожнення результатів інтелектуальної діяльності з основним капіталом знаходить відображення і в сучасних українських правилах

власності як нематеріальних активів відносяться до необоротних активів, тобто до основного капіталу, підприємства поряд з основними засобами.

Однак повністю об'єднувати матеріальну і нематеріальну складові основного капіталу не зовсім коректно з огляду на те, що основні засоби беруть участь у виробничому процесі у вигляді предметів матеріального світу, а результати інтелектуальної праці – у вигляді нематеріального (інтелектуального) ресурсу. Крім того, результати інтелектуальної праці, хоча і володіють властивостями капіталу, є посередником, фактором, відображає певний спосіб взаємодії праці і капіталу (в частині основних засобів).

Отже, можна зробити висновок, що результати інтелектуальної діяльності є невід'ємною частиною виробництва і мають ознаки як особистого (людського), так і речового (капітального) фактора виробництва. І хоча ознаки останнього фактора переважають, щоб підкреслити нематеріальний характер результатів інтелектуальної діяльності і не ототожнювати їх з матеріальними засобами праці, результати інтелектуальної діяльності доцільно розглядати як самостійний фактор відтворення, що має нематеріальну природу і властивості капіталу.

На користь цього висновку свідчить також аналіз комбінації факторів виробництва, що враховуються при побудові сучасних моделей економічного зростання. Як уже зазначалося, в економічній теорії результати інтелектуальної діяльності, як і інтелектуальний капітал, практично не розглядалися. Однак у багатьох економічних теоріях, які досліджують виробництво і його закономірності, приділялося чимало уваги проблемам науково-технічного прогресу (НТП). Його зв'язок з розглянутою проблемою очевидна: НТП – це процес реалізації результатів інтелектуальної діяльності, які, у свою чергу, є ресурсом НТП, а інтелектуальний капітал – його елементом у теоретичних побудовах. Тому економічні закономірності, які виявляються у ставленні НТП, значною мірою відносяться і до інтелектуального капіталу.

Роль інтелектуального капіталу (інтелектуальної власності або результатів інтелектуальної діяльності) у сучасній економіці можна проілюструвати і кількісними показниками. Так, про роль нематеріального чинника виробництва свідчать отримані емпіричним шляхом результати дослідження ролі різних факторів економічного зростання, проведеного американським економістом Едвардом Денісоном [2, с. 115] (таблиця).

Таблиця

Вплив різних факторів на економічне зростання

Фактор економічного зростання	Вара, %
1. Збільшення трудовитрат (чисельність зайнятих, середня кількість відпрацьованих годин)	32
2. Підвищення продуктивності праці	68
1) технологічний прогрес	28
2) витрати капіталу	19
3) освіта та професійна підготовка	14
4) економія, обумовлена масштабами виробництва	9
5) поліпшення розподілу ресурсів	8
6) законодавчо-інституційні чинники	-9

У сучасних умовах процес освоєння наукомістких технологій також зустрічає певні труднощі, про що свідчить зменшення питомої ваги підприємств, що здійснюють розробку і використання нововведень: у 1992 р. – 16,3 %, в 1996 – 1998 рр. – близько 4 – 5 %. Використання нової техніки, у тому числі об'єктів інтелектуальної власності, у період проведення економічних реформ скоротилося майже в 20 разів [3, с. 214].

На мікрорівні, тобто на рівні функціонування окремих підприємств, роль даного чинника проявляється у частці інтелектуальної власності в загальному обсязі основних коштів підприємства, необхідних для здійснення його діяльності. За існуючими оцінками західних експертів, близько 35 % вартості конкурентоспроможного бізнесу складають нематеріальні активи, переважна частина яких припадає на інтелектуальну власність. Ці дані можна використовувати як орієнтир або перспективи посилення ролі інтелектуальної власності у господарській діяльності українських підприємств у міру розвитку ринкових відносин і наближення до західних стандартів ведення бізнесу [4, с. 6].

Таким чином, слід зауважити, що результати інтелектуальної діяльності, як і об'єкти інтелектуальної власності, є невід'ємною частиною виробництва і мають ознаки як особистого (людського), так і речового (капітального) фактора виробництва, займаючи між ними проміжне становище, тобто повинні розглядатися як самостійний виробничий фактор. Через особливості нематеріальної природи і капітального характеру для позначення результатів інтелектуальної діяльності як фактора виробництва доцільно використовувати поняття "інтелектуальний капітал". Суттєвою характеристикою результатів інтелектуальної діяльності як фактора виробництва є їх здатність приносити дохід, тобто генерувати певну частку доходу в загальній сумі доходу від реалізації продукції, виробленої з використанням даних результатів інтелектуальної діяльності. Ця якість, будучи показником корисності об'єктів інтелектуальної власності, його здатності задовольняти потребу підприємця у продуктивному (виробляє дохід) факторі виробництва, є також одним із основних ознак об'єктів інтелектуальної власності, що дозволяють їм виступати в ролі товару.

Наук. керівн. Українська Л. О.

Література: 1. Бояр А. О. Інтелектуальна власність / А. О. Бояр. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 164 с. 2. Кураков А. П. Економіка: інноваційні підходи / Кураков А. П., Краснов А. В. – М. : Геліос, 2009. – 342 с. 3. Полохал В. І. Інтелектуальна власність у формуванні інноваційної економіки України: проблеми законодавчого забезпечення та державного регулювання / В. І. Полохал. – К. : Парламентське видавництво, 2010. – 384 с. 4. Федуллова Л. І.

Інтелектуальна власність в національній інноваційній системі : науково-аналітична доповідь / Л. І. Федулова, Г. О. Антошук, В. К. Хаустов. – К., 2010. – 216 с. 5. Бажал Ю. І. Економічна теорія технологічних змін / Ю. І. Бажал. – К. : Заповіт, 2007. – 238 с. 6. Бутнік-Сіверський О. Інтелектуальний капітал : теоретичний аспект / О. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2008. – № 1. – С. 16–27. 7. Стрижак О. О. Інтелектуальний капітал як категорія постіндустріального суспільства: основні підходи до визначення суті та змісту / О. О. Стрижак // Проблеми науки. – 2004. – № 3. – С. 28–35. 8. Стрижак О. О. Організація формування об'єктів інтелектуальної власності / Стрижак О. О. // Економіка розвитку. – 2006. – № 1(37). – С. 28–33. 9. Шовкалюк В. Стимулювання інноваційної активності в науці та промисловості / В. Шовкалюк // Інтелектуальна власність. – 2009. – № 5. – С. 4–7.